

इतरेषां चाध्वर्यावादिषु योगात्” कर्मः “अतिवृत्त्य
सदस्तेषु स वै गृहपतिस्तदा । उपविष्टेऽप्यपिष्टः शौन-
कोऽद्यात्रवीदिदम्” भा० आ० ४५० । “वनोक्तं गृह-
पतिनामनुत्तमम्” भा० शा० २४३ अ० । आर्षत्वात्
न दीर्घः । ५ यजमानमात्रे “गृहपतिना संयुक्ते अग्रः”
पा० “गृहपतिर्यजमानस्तोन संयुक्तः गार्हपत्योऽग्निः” सि०
को० । गृहपतेरपत्यादि अश्वप० अश्व । गार्हपत
गृहपतिसम्बन्धिनि लि० स्त्रियां ङीप् । ६ अग्निभेदे
“अग्निगृहपतिर्नाम मित्रं यज्ञेषु पृच्छते” भा० २२।
अ० गृहस्य पतिः । ७ गृहस्वामिमात्रे स्त्रियां सपूर्वत्वात्
वा नान्तादेशे गृहपती गृहपतिरिति रूपद्वयमितिभेदः ।
“गृहान् गच्छ गृहपती” ऋ० १०।८५ । गृहपती
स्वगृहस्वामिनी भा०

गृहपाल लि० गृहं पालयति पालि-अण् । गृहरक्षके
“तमस्यं गृहमासीनं गृहपालमद्यात्रवीत्” भा० व० २३७
अ० । २ कुकुटे शब्दार्थचि०

गृहपोतक गृहं पोत इव यस्य कप् । वास्तुस्थाने शब्दरत्ना०
गृहप्रवेश उ० ७त० । गृहे विधानेन प्रवेशे गृहशब्दे
तद्विहितं श्रा० [शब्दार्थचि० ।
गृहवम् पुंस्त्री गृहस्थितो वम् । गृहस्थिते नकुले ।
गृहवलि उ० गृहे देवो बलिः । वैश्वदेवकर्मणि “ततो
गृहवलिं कुर्यात्” सनुः ।

गृहवलिप्रिय इत० वकपन्निषि शब्दार्थचि० ।
गृहवलिभज् पुंस्त्री गृहे दत्तं बलिं भुङ्क्ते भुज-कृप् ।
१ काके २ चटके च हेम० ।

गृहभक्त लि० इत० गृहस्वामिनि “गृहभक्तस्तुल्येऽवदे
पीडामङ्गे प्रयच्छन्ति” ह० स० ५१ अ० । स्त्रियां ङीप् ।
गृहभूमि स्त्री गृहयोग्या भूमिः । वास्तुभूमौ हलायु०
गृहमणि उ० गृहे मणिरिय । प्रदीपे हारा० ।
गृहमाचिका स्त्री मर्च-एण् इत० (चामचिका) अजिन-
पत्रयाम् त्रिका० । [जातित्वात् ङीप् ।

गृहमृग पुंस्त्री गृहे मृग इव । कुकुरे हेम० स्त्रियां
गृहमेध उ० गृहेषु दारैः मेधते संगच्छते मेध-अच्
इत० । मतदारपरिगृहे । गृहस्ये । मेध-हिंसायां
भावे वञ् ७त० । १ पञ्चस्रनात्मकहिंसायाम् मेधो हिंसा-
हेतुको वञ्चः पञ्चस्रनात्मको यस्य । २ पञ्चयज्ञकर्त्तरि
गृहस्ये । गृहे कर्त्तव्य यज्ञो यस्य । ३ मरुद्भेदे “गृह-
मेधाव् आगत मरुतो नाप भूतन” ऋ० ७।५६ । १०

गृहमेधिन् उ० गृहेषु दारैर्मेधते संगच्छते मेध-सङ्गमे
धिनि । १ गृहस्ये “पञ्च कृत्वा महायज्ञाः प्रत्यहं गृह-
मेधिनाम् । अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पित्र्ययज्ञस्तु तर्पणम् ।
होमो देवो बलिर्भौतो अथ यज्ञोऽतिथिपूजनम् । पञ्चै-
तान् वो महायज्ञान् न ह्यपयति शक्तिनः” सनुः ।
“प्रजायै गृहमेधिनाम्” रघुः । गृहे कर्त्तव्यो मेधो
यज्ञोऽस्यस्य इति । २ मरुद्भेदे “मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यः
सायं चरुः पयसि” कात्या० श्रौ० ५।६।६ । गृह-
मेधः पञ्चस्रनात्मकहिंसा अस्यस्य इति । ३ गृहस्ये
“गृहमेधो ब्रीहियवाभ्यां शरद्वसनवोर्यजेत । श्राप्ता-
कैर्वन्यैर्वर्षासु आपत्काले अन्येन, पुरातनैर्वेति” आ०
२० सृजिः । “मेध मेधाहिंसः । यो मेध सङ्गमे चेत्यत्र
चकारेण पूर्वगणस्य मेवाहिंसयोरनुवृत्तिः तेन मेध
हिंसार्थः । तथा च गृहनिमित्तेन जातायाः “पञ्चस्रना
गृहस्यस्य पूज्यो मेधमप्युत्तरः । कण्डूनी चोदगुम्भश्च
वध्यते वायवाहयन्” इति मन्त्रायाः पञ्चस्रनारूप-
हिंसायाः कारी गृहमेधो गृहस्य” इत्यर्थः रघु० ४ तत्-
पत्यां ङीप् । पतिव्रतयज्ञसम्बन्धात्तस्यास्तथात्वम् ।
गृहमेधीय लि० गृहमेधोऽदं ह । १ गृहस्यकर्त्तव्ये कर्म-
भेदे “वान्पनीयवेद्यां गृहमेधीयं विदधत्” कात्या०
श्रौ० ५।६।६ व्या० हरिश्चामी । गृहमेधो मरुद्भेदे
देवताऽस्य ह । २ गृहमेधिनामकमरुद्देवताको हवि-
रादौ लि० । “सहस्रिन्व दस्य भागमेतं गृहमेधीयं
मरुतो जुषध्वम्” ऋ० ७।५७।१४

गृहमेध्य लि० गृहमेधो देवताऽस्य वा यत् । गृहमे-
धदेवताको हविरादौ । अर्था० अच् तत्कृत्ययुक्तेऽपि लि०
“गृहमेध्या भवेन्नित्यं भूषणानि च पूजयेत्” शु० त०
अथशङ्कः । “गृहमेध्या गृहकृत्यपरा” रघु० ।

गृहयन्त्र लो० गृहे यन्त्रं वस्त्रधारणदारविशेषः । गृह-
स्थितवस्त्राद्याधारे (आत्मना) प्रसिद्धे काठनिर्मिते प-
दार्थे “गृहयन्त्रपताकात्रीरपौरादरनिर्मिता” कुमा०
गृहयाय लि० चु० गृह—“क्षुद्राक्षिष्पृष्टिगृहस्थ
आयः” उ० सु० आय । गृहस्वामिनि इति सिद्धान्तको-
सदो । शब्दकल्पद्रुमे गृहवाणशब्दकल्पनमतीव प्राप्ता-
दिकम् आयप्रत्ययस्य पञ्चम्यत्वाभावात्

गृहयालु लि० चु० गृह-यालु । यहीतरि ।
गृहवाटिका स्त्री गृहमोमे वाटिकेव आरामः] गृह-
समीपस्थोपयने हारा० ।